

DR. SZEIBERT ORSOLYA
tanszékvezető egyetemi tanár,
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék

MAGÁNJOGI ÉS KÖZJOGI CSALÁDJOG – A CSALÁDJOGI JOGALKOTÁS 150 ÉVES HAGYOMÁNYAI ÉS A GYERMEKVÉDELEM CSALÁDJOGI KÖVETELMÉNYEI

<https://doi.org/10.61382/MJE.Ertekezések.2025.Szeibert.275>

Összefoglaló

Jelen tanulmány a magánjog és a közjog határán álló családjogi jogterületet két összekapcsolódó résztema tükrében elemzi. Az elsőként feldolgozott terület választ kíván adni arra a kérdésre, hogy az utóbbi 150 évben hogyan látta a hazai jogtudomány a családjog hovatartozását. Ennek vizsgálata érinti röviden és a családjog nézőpontjából a közjog, a magánjog, valamint a polgári jog összefüggés- és keretrendszerét, majd azt, hogy a hazai családjogi jogalkotás és a polgári jogi kodifikációk fényében hol helyezhető el a családjog. Az elmúlt másfél évszázad alatt többször is változott, hogy mi jellemzi az adott időszak családjogi rendelkezéseit, ezért a tanulmány helyenként röviden kitér erre is. Az igen gazdag hazai polgári jogi kodifikációs irodalom alapján a tanulmány foglalkozik a XIX–XX. század fordulójának családjogi joganyagával, a magánjogi kodifikációs törekvésekkel, majd az 1952. évi családjogi kódexszel. A 2013. évi Ptk. kodifikációjával összefüggésben a tanulmány – a második témára áttérve – a Negyedik Könyv családjogi alapelveit gyermekjogi szempontból tekinti át, majd felhívja a figyelmet arra, hogy az 1997. évi Gyermekvédelmi törvény számos olyan gyermekjogot és szülői kötelességet tartalmaz, amelyek ugyan nem szerepelnek a családjogi rendelkezések között, de kifejezett családjogi jelentőségük van. A családjogi jogalkotás és családjogról való hazai gondolkodás nem zárja ki azt, hogy közjogi(bb) jellegű rendelkezések is alkalmazhatók legyenek, a Gyermekvédelmi törvény gyermekjogai és szülői kötelezettségei azonban egyelőre – igaz, lassan harminc éve – nem váltak élő joggá.

Kulcsszavak: családjog; magánjog; közjog; polgári jog; kodifikáció; jogalkotás; jogtörténet; hagyomány; alapelvek; gyermekvédelem; gyermekjogok; saját családban nevelkedés

1. Bevezetés

A tanulmány tág keretek között mozogva foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a családjog magánjogi, polgári jogi, illetve közjogi jellegű rendelkezéseket tartalmaz-e, és azzal, hogy miként látták ezt a magánjoggal és a polgári joggal foglalkozó jogtudósaink. Áttekintésre kerül, hogy a magánjogi kodifikációs törekvések miként tárgyalták a családjogi kérdéseket, és mivel magának a családjognak az anyaga is részben változik, helyenként – röviden – ismertetni szükséges a családjogi szabályokat is.

A hazai magánjogi, polgári jogi kodifikációs irodalom évtizedek óta nagyon gazdag, annak minden szegmense nem tekinthető át jelen tanulmány terjedelmi keretei között. Az, hogy hazai viszonyok között miként alakult a „magánjog”-ról való jogi gondolkodás a családjogi rendelkezésekkel összefüggésben, nagy kérdéskör, melyet folyamatában mutat be a tanulmány, de a polgári jogi, magánjogi és nem a családjogi jogirodalomra fókuszálva. (A hazai családjogi jogfejlődés egyfelől persze elválaszthatatlan az európai, illetve nemzetközi fejlődéstől, abban az értelemben is, hogy a hazai jogi gondolkodás hosszú évtizedek óta figyelte, figyeli az európai vagy legalábbis egyes európai jogcsaládokban, országokban, egyes magánjogi és/vagy polgári törvénykönyvekben tetten érhető jogi változásokat, jogfejlődést.)

A közjog és magánjog kettőssége örvén foglalkozik a tanulmány azzal, hogy milyen családjogi alapelvek azok, amelyek kifejezetten a gyermekkel foglalkoznak, és mely további „családjogias” gyermekjogok (szülői kötelezettségek) jelennek meg a gyermekvédelmi jogi szabályozásban. Míg az első kérdéskör inkább elméleti jellegű, addig a másik gyakorlati (lehetne).

2. A téma felütése: családvédelem a magánjogban – vagy a közjogban?

„A családvédelem gondolata lényegében és céljaival, eszközeivel együtt egynéhány évtizeddel, sőt talán azt is mondhatnók, hogy egy évszázaddal ezelőtt »communis opinio«-ként még a magánjog intézményvilágának *kizárólagos gondozása és rendezése* alá tartozott. Ma már a helyzet sokban másképpen alakult és az a korábban szinte csak kiáltószóként hangoztatott rendszertani szempont, hogy a családjog a közjog birodalmába utalandó át, ha eredményt elérni a magánjog hagyományos szisztematikai felosztásában nem is tudott, annál hatékonyabban és fokról-fokra táguló keretek között érvényesült a magánjog területén kívül eső szociális munkájával, s a legjobb úton jár, hogy a családjogi matéria javarészt előbb-utóbb a közjog,

közelebből a közigazgatási jog szabályozási körébe csúsztassa át.”¹ KOLOSVÁRY BÁLINT egyetemi nyilvános rendes tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja 1941 novemberében a VIII. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyam megnyitása alkalmából ezekkel a mondatokkal kezdte előadását.

Hadd rímeljen erre NIZSALOVSZKY ENDRE akadémikus 1973-ban jegyzett családpolitikai tanulmánya, mely így fogalmaz: „Magam kezdettől nem azt tartottam lényegesnek, hogy a családjogot önálló jogágnak nevezzük-e, és így helyezzük el a jogrendszer egészéről alkotott képben, hanem azt, hogy a családi viszonyok sajátos atmoszférában tökéletesen elhelyezkedő teljes szabályozása elégíti ki a jogalkotás követelményeit és a gyakorlat szükségleteit.”²

Mindkét tanulmány, noha az egyik családvédelemmel, a másik családpolitikával foglalkozik, elsősorban házassági jogi fókuszú. A szülőket és gyermekeket érintő kérdések tekintetében KOLOSVÁRY a házasságon kívül született gyermekek társadalomra káros hatásáról, NIZSALOVSZKY népesedéspolitikai vetületeiről ír.³ Amiért a jelen tanulmány felütésének választottam mindkettőt, az az, hogy jól jeleznek két kérdéskört, amelyek évtizedeken keresztül meghatározóak voltak: egyrészt azt, hogy mennyiben magánjogi (polgári jogi), és mennyiben közjogi jellegű a családjog, másrészt pedig azt, hogy a családjog önálló törvényben való rendezése meghatározta-e a családjog önálló jogági jellegét.

3. A magánjog része-e a családjog?

A fenti kérdésre válaszolhatunk azzal, hogy nyilván igen, hiszen a családjogi szabályok a hazai Ptk., a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény családjogról szóló Negyedik Könyvében helyezkednek el. Vissza is kérdezhetünk ugyanakkor: melyik családjog? A jelenleg hatályos családjogi szabályozás vagy a száz évvel ezelőtti magyar családjog, netán az ennél is régebbi családjogi rendelkezések, szokásjog, ítélkezési gyakorlat? Kérdés lehet az is, hogy melyik felfogás szerinti „magánjog”-ra vonatkozik a kérdés, s természetesen az is, hogy globálisabb felfogásban vagy a hazai jog rendszerében gondolkodunk? (Jelen tanulmány a hazai megközelítéssel foglalkozik.)

¹ KOLOSVÁRY BÁLINT: Családvédelem a magánjogban. Első rész. *Magyar Közigazgatás*, 1941. (47), 385–388., 385. (Az idézett mondatban a kiemelés Kolosvárytól származik.)

² NIZSALOVSZKY ENDRE: A családpolitika jogalkotási eszközei. *Gazdaság- és Jogtudomány. A Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának közleményei*, 1973. (3–4), 305–357., 319. (Az idézett mondatban a kiemelés Nizsalovszkytól származik.)

³ KOLOSVÁRY (1941): i. m. 385–388.; KOLOSVÁRY BÁLINT: Családvédelem a magánjogban. Második rész. *Magyar Közigazgatás*, 1942. (2), 9–11.; NIZSALOVSZKY: i. m. 305–357.

3.1. Közjog – magánjog – polgári jog

A – közjoggal többé-kevésbé szembeállított⁴ – magánjog és a polgári jog összefüggésének több dimenziója van, melyek tárgyalása önmagában összetett téma. Anélkül, hogy ennek részletei alább tárgyalásra kerülnének, csak néhány meglátást emelek ki, elsősorban a hazai szakirodalomra támaszkodva. Bár tőlünk nyugatabbra elfogadottá vált az, hogy a polgári jog akként határolható el a magánjogtól, hogy a polgári jog és kereskedelmi jog alkotja együttesen a magánjogot, a magyar felfogás a magánjogot sokkal inkább a polgári jognak feleltette meg és állította szembe a kereskedelmi joggal. Ugyanakkor megjelent a polgári jognak egy olyan tágabb értelmezése is, amely magában foglalta az „anyagi magánjogot” és a polgári eljárásjogot.⁵ A magánjog mibenlétével foglalkozó szakirodalmi áttekintés óhatatlanul érinti a családjogi rendelkezések hovatartozásának témáját: a Ptk. mint polgári jogi kódex elsősorban vagyoni viszonyokat rendez, és ezek mellett biztosítja az egyes személyek védelmét, utóbbi körbe sorolva a családon belüli személyi viszonyokat. Emellett él az a felfogás is, amely szerint a magánjognak nem a vagyoni jellegű, hanem a személyek méltóságát hangsúlyozó vonását kell elsődlegesnek tekinteni.⁶

A magánjog a(z állam)szocializmus idején vált polgári joggá,⁷ de a rendszerváltozás után sem tért vissza a magánjog elnevezés alkalmazása,⁸ maradt a „polgári jog” megjelölés. A magánjog és a polgári jog kifejezések mögött több tekintetben is tehetők megkülönböztetések, különösen abból a szempontból, hogy jellemzően milyen terjedelmű joganyagot fognak át,⁹ de a kettő – ma – egymás szinonimájaként is használható.¹⁰ Utóbbi korábban nem volt így: noha a nemzetközi irodalom egymás mellett használta a polgári jog és a magánjog kifejezéseket, a szocialista polgári jogra nézve kizárólag ezt a kifejezést használták – a szocialista polgári jog

⁴ Lásd a közjog és magánjog összefüggéseiről: JAKAB ANDRÁS: Közjog, magánjog, polgári jog – A dogmatikatörténet próteuszai és az új Ptk. tervezete. *Állam- és Jogtudomány*, 2007. (1), 3–27.; MENYHÁRD ATTILA: Közjog és magánjog határaitól. In: FALUDI GÁBOR (szerk.): *Liber amicorum – ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2008. 297–309.; NOCHTA TIBOR: A magánjog és a közjog viszonyáról az új Ptk. alapján is. *Jogtudományi Közlöny*, 2016. (10), 481–490.

⁵ FÖLDI ANDRÁS – JAKAB ANDRÁS: Magánjog. In: JAKAB ANDRÁS – KÖNCZÖL MIKLÓS – MENYHÁRD ATTILA – SÜLYÖK GÁBOR (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (A magánjog általános része rovat, rovatszerkesztő: Földi András), <http://ijoten.hu/szocikk/maganjog> (2024), [5]–[6].

⁶ FÖLDI – JAKAB: i. m. [14]–[16].

⁷ FÖLDI – JAKAB: i. m. [7]; BENKE JÓZSEF: *A magyar magánjog alapvetése*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék, Pécs, 2020. 6.

⁸ FÖLDI – JAKAB: i. m. [7]–[8].

⁹ BENKE: i. m. 7.

¹⁰ BENKE: i. m. 7.

jellegeből következik az is, hogy a családjog elkülönül a (szocialista) polgári jogtól.¹¹ A magánjog, polgári jog mellett a „civilisztika” kifejezés is előfordult helyenként, s ahogyan KECSKÉS LÁSZLÓ arra rámutat: bár „zavaros” az, hogy pontosan mit értünk alatta, nem kérdésesen odatartozik a polgári jog mellett a családjog is.¹²

3.2. Családjog mint a magánjog része a hazai családjogi jogalkotás és polgári jogi kodifikációk tükrében

Korábban is, de mégis elsősorban és érthetően annak következményeként, hogy a Kormány 1998-ban elfogadta a Polgári Törvénykönyv átfogó korszerűsítésére irányuló munkálatok megkezdését célzó 1050/1998. (IV. 24.) kormányhatározatot, számos tanulmány foglalkozott a Ptk. kodifikációjának előtörténetével, és vizsgálta különböző szempontok szerint részben az 1959. évi IV. törvény (1959-es Ptk.) kodifikációs előtanulmányait, részben a készülő új kodifikációs munkálatok számos dimenzióját. A hazai magánjogi és polgári jogi kodifikációk feldolgozottsága és értékelése így nagyon gazdagnak tekinthető.¹³

A magánjogi kodifikációk hazai történetébe ágyazottan lehet végigkövetni azt, hogy a családjog miként illeszkedett be a magánjogi kodifikációs folyamatokba, a magánjogi jogalkotás medrébe.¹⁴

¹¹ MÁDL FERENC: Magyarország első Polgári Törvénykönyve – az 1959. évi IV. törvény – a polgári jogi kodifikáció történetének tükrében. *Az MTA Társadalmi-Történeti Tudományos Osztályának Közleményei*, 1960. (1–2), 3–88., 6–7.

¹² KECSKÉS LÁSZLÓ: *A civilisztika és a civilisztikai gondolkodás rétegei*. Székfoglaló előadások a Magyar Tudományos Akadémián. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2014. 31–36.

¹³ Korántsem a teljesség szándékával lásd: VÉKÁS LAJOS: Magánjogi kodifikáció. *Jogtudományi Közlöny*, 2008. (7), 449–456.; VÉKÁS LAJOS: Adalékok a Polgári Törvénykönyv történeti és összehasonlító jogi értékeléséhez. In: KESERŰ BARNA ARNOLD – KÖHIDI ÁKOS (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére*. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest – Győr, 2015. 564–574.; VÉKÁS LAJOS: Szladits Károly és magánjogi iskolája. *Jogtudományi Közlöny*, 2018. (2), 72–77.; VERESS EMŐD: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció történetéből*. Sapientia Forum Iuris, Kolozsvár, 2022.

¹⁴ A hazai magánjogi kodifikációs folyamatok tekintetében lásd: VÉKÁS LAJOS: *Parerga – Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. HVG-ORAC, Budapest, 2008.; VÉKÁS LAJOS: Történeti visszapillantás a magyar magánjog kodifikációjára. *Jogtudományi Közlöny*, 2011. (5), 261–268.; FAZEKAS JUDIT: Történeti áttekintés a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. és 2013. évi V. törvények kodifikációjáról. In: KESERŰ BARNA ARNOLD – KÖHIDI ÁKOS (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére*. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest – Győr, 2015. 121–136.

3.2.1. A XIX. század vége és a századfordulós magánjogi kodifikációs törekvések

Alapvetően a „családjog” (megjegyezve ismét, hogy önmagában ennek a szóösszetételnek a pontos tartalma korokon és időszakokon átívelően sem feltétlenül teljesen egyértelmű) a XIX. század végén a magánjog azon része, amely még a leginkább kodifikáltak minősült – ahogyan SZLADITS KÁROLY ezt visszatekintve értékelte. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatálybalépése előtt a hazai – a mai értelemben vett – családjogi rendelkezéseket a következőképpen foglalta össze a Magyar Tudományos Akadémián 1952. november 24-én tartott előadásában: a házassági köteléki jogot az 1894. évi XXXI. törvény szabályozta, a házassági vagyoni jog „elszört intézkedéseit” ugyanez a törvény tartalmazta (de – hozzátette – „túlnyomórészt nem voltak kodifikálva”), a gyámsági jogot az 1877. évi XX. törvény tartalmazta a szülő-gyermek jogviszony néhány kérdésével együtt, de „általában a családjog ugyancsak nem volt kodifikálva”. Noha fennmaradt ezeken a területeken is a szokásjog jelentősége, a fenti két kódexjellegű jogforrás eredményeként beszélhetek a „leginkább kodifikált magánjogi területről”.¹⁵

Miként, milyen megközelítéssel tárgyalja a korabeli (1867 utáni) – igen bőséges – magánjogi jogirodalom a családjogi rendelkezéseket?

A hazai magánjog első „nagyszabású gyűjteményes kézikönyve”, a FODOR ÁRMIN szerkesztette ötkötetes Magyar Magánjog (1899–1905) a következő megállapításokat teszi a családdal és családjoggal kapcsolatban: a család „alapja a két nem természetesen vonzalmában gyökerező házasság összetartó kapcsa, a közös leszármazás szülte vérségi kötelék és ezen alapuló szeretet, mely az anya és gyermeke közti természetes, az apa és gyermeke, a testvérek közti szellemi szeretet által, tagjainak egyenlő érvényesülést és egymás részéről föltétlen biztos támogatást nyújt az élet összes nehézségeivel szemben”;¹⁶ mindezek mellett azonban „a jót csak az állam teheti általánossá”.¹⁷

A magánjog szabályai közvetlenül az egyénekre fókuszálnak, és ez akkor is így van, ha az adott magánjogi jogviszonynak közjogi eleme, illetve oldala is van. Erre éppen kiváló példa a gyámság, amelynek van közjogi vetülete, de nem érinti a gyám és gyámolt viszonyának magánjogi jellegét, valamint a házasság, hiszen ez utóbbi esetben az állami anyakönyvvezető jár el, és a házasság megkötése közjogi aktus,

¹⁵ ALMÁSI ANTAL: Bevezetés. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog*. 2. Családi jog. Grill, Budapest, 1940. [ALMÁSI (1940a)] 6.

¹⁶ ALMÁSI ANTAL – KISS MÓR – KOLOSVÁRY SÁNDOR – SZLADITS KÁROLY: Általános rész. In: FODOR ÁRMIN (szerk.): *Magyar magánjog*. Singer és Wolfner, Budapest, 1899–1905. 9.

¹⁷ ALMÁSI – KISS – KOLOSVÁRY – SZLADITS: i. m. 10.

a házasságból azonban a házasfelekre nézve magánjogi jogviszony keletkezik.¹⁸ Noha az egyéni szabadság a családot érintő ügyekben is jelentkezik, a családon belül másképpen jelennek meg a magánjogi jellegzetességek, mint azon tipikus esetekben, amikor az egyéni érdek – mely egyúttal osztályérdek és „az általános jóval összhangban álló anyagi érdek” – határozza meg a jogviszony jellegét. Ez utóbbi egyfajta személyes magánjog, szemben a családi joggal.¹⁹ A „családbeli jogok” tárgya az alávetett családtag: ez fennáll egyenrangú felek között, mint házasság esetében, de lehet egyoldalú is, miként a szülő hatalma a gyermek felett.²⁰ Utóbbi függést tartalmazó családbeli jogként is megjelenik: a szülő a jogok alanya, s a jogviszony tárgya akként van hatalmában, mint „a dolog a dologi jogosultéban” (hozzáteszi: a közjogi természetű korlátoktól eltekintve).²¹

Némiképp hamarabb készült el és 1892-ben került közzétételre GROSSCHMID BÉNI házassági témájú előadói tervezete, amely a házastársak egymás közötti személyi viszonyait és a házassági vagyoni jogot tárgyalja. A személyes viszonyok kapcsán azt rögzíti, hogy a házasság összes joghatásai nem foglalhatók össze, azért sem, mert a magánjogi és közjogi joghatások keverednek.²² A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetéhez fűzött Indokolás első kötete a bevezetésen és a személyjogon kívül a családjogi rendelkezéseket tartalmazta a teljes magánjogi anyagot felölelve.

3.2.2. A Magánjogi Törvényjavaslat és a negyvenes évek eleje

Az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat nem tartalmazta a házassági jogi rendelkezések közül azokat, amelyek az eljegyzésre, a házasság megkötésére és megszüntetésére vonatkoztak, azok tekintetében megmaradtak az 1894. évi XXXI. törvény (Ht.) szabályai, az 1877. évi XX. törvény (Gyámtörvény) rendelkezéseit ugyanakkor magában foglalta.²³

¹⁸ KISS MÓR: Az alanyi jog. In: FODOR ÁRMIN (szerk.): *Magyar magánjog*. Singer és Wolfner, Budapest, 1899–1905. 166.

¹⁹ KISS: i. m. 171.

²⁰ ALMÁSI ANTAL: A jogok védelme. In: FODOR ÁRMIN (szerk.): *Magyar magánjog*. Singer és Wolfner, Budapest, 1899–1905. 200.

²¹ ALMÁSI (1899–1905): i. m. 200.

²² ZSÖGÖD BENŐ: A családjogot tárgyzó némely intézkedésekről szóló T.-Terv. és indokolása. In: *Magánjogi tanulmányok. Tervezetek és kisebb dolgozatok*. Politzer Zsigmond és fia, Budapest, 1901. 827.

²³ Részletesebben lásd: WEISS EMILIA: Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000. (2), 4–13., 4.

A hatkötetes „Nagy Szladits”, amely negyven évvel a Fodor-féle Magyar Magánjog után (1938–1942) összegzi a magánjogi akkori rendelkezéseit, a polgári jogrend egyik alaptételeként a polgári jogegyenlőséget határozza meg, amely szerint „nincs számbavehető különbség az emberek között rendi, vallási, nemi, állampolgári hovatartozás szerint”.²⁴ Nem részletezve ehelyütt a fentiekkel is összhangban végbemenő változást, amelyet SZLADITS hosszan taglal, a magánjog „erkölcsi nemesbedését” emeli ki, egyúttal mint a jövő irányát is.²⁵ Mindez kevésbé érződik – éppen – a családjogi szabályozásban, ahol a személyek egyenlősége korántsem érvényesül teljesen. Miután a házasságon alapuló családban a férj családfő, a férfiak és nők közötti „bizonyos egyenlőtlenség” továbbra is fennáll, a szülőknek – és elsősorban az apának – hatalma van a gyermek felett (az ezzel kapcsolatos szabályok átvezetnek az önjogúság kérdéséhez), és továbbra is magától értetődően áll fenn a házasságból származó, azaz törvényes és a házasságon kívül született, így törvénytelen gyermekek közötti megkülönböztetés. A szülői hatalom és gyámság területén a fejlődés annyiban azonban kimutatható, hogy az „önccélú hatalom” „felelős nevelő tisztte” alakul át, és – ahogyan SZLADITS rámutat – ezek már nem tisztán magánjogi intézmények, hanem „közigazgatási szabályokkal sokszorosan átszőtt vegyes szakjogágak”.²⁶

Ezzel a gondolattal rokon VILLÁNYI LÁSZLÓ felfogása, amely azt emeli ki, hogy a családi jognak magánjogi, közjogi és közigazgatási vonatkozásai egyaránt vannak, és ez a családjogi jogszabályösszesség alkalmas arra, hogy a család szociális jelentőségét kifejezésre juttathassa.²⁷

A házassági köteléki jog az eljegyzéssel és a házasság érvénytelenségének kérdéskörével együttesen igen részletesen és minuciózusan rendezett szabály- és gyakorlatösszesség, amelynek jelentősége meghatározó, egyebek között és különösen „családvagyonjogi”²⁸ hatásaira tekintettel. A házasság felbontása iránti perben érvényesíthető melléigények körébe tartozott a nő névjoga, a nőtartás, illetve férjtartás, ahogyan ALMÁSI ANTAL fogalmaz: „a házasságkötés mindkét házaspár, de különösen a nő részéről a személyiségi jog és a belőle kiágazó egyes jogosultságok számos és lényeges módosulásaival is kapcsolatos”.²⁹

²⁴ SZLADITS KÁROLY: A magánjog fogalma, fejlődése és tudománya. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog. 1. Általános rész, személyi jog*. Grill, Budapest, 1938. 32.

²⁵ SZLADITS: i. m. 33–34.

²⁶ SZLADITS: i. m. 34.

²⁷ VILLÁNYI LÁSZLÓ: *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Grill, Budapest, 1941. 8.

²⁸ Almási szóhasználat. ALMÁSI ANTAL: Házassági jog. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog. 2. Családi jog*. Grill, Budapest, 1940. [ALMÁSI (1940b)] 23.

²⁹ ALMÁSI (1940b): i. m. 233.

Az ún. mellékgények körébe tartozott a törvényes (közös) kiskorú gyermekek elhelyezésének és tartásának a rendezése, valamint a közös gyermekekkel való érintkezés joga. A házasság személyi joghatásai körében a házasfelek nem egyenlők: a házaselet ügyeiben a döntő szó a férjet illeti, ennek valamennyi következményével együtt.³⁰ A vagyoni joghatások olyan jellegűek, hogy „egyes kivételektől eltekintve a házastársak továbbra is egymástól független vagyoni jogalanyok”,³¹ ugyanakkor vagyoni kötelelem keletkezik közöttük: a közszerzeményi követelés,³² s vagyoni kötelelemnek minősül a hitbér³³ is. A házassági vagyoni szerződések főszabályként a „magánjogi szerződések általános szabályai” alatt állnak, de bizonyos sajátosságaik miatt további szabályok is vonatkoznak rájuk.³⁴

A rokonság körében meg kell különböztetni a természetes, illetve törvényes rokonságot, valamint a jogügyleten alapuló rokonságot. Míg a természetes rokonság a vérségi kapcsolaton alapszik, a törvényes rokonság körébe nem tartoznak a házasságon kívül született gyermekek, a jogügyleti rokonság pedig az örökbefogadás, amely a „törvényesnek utánzása”.³⁵ Az örökbefogadást ekkor már családjogi ügyletnek tekintik, amellyel ugyan együtt jár az öröklés, de utóbbi nem az örökbefogadás elsődleges joghatása, hanem csak egyfajta „járulék”. Az örökbefogadás célja a gyermekáldás hiányának pótlása és ennek érdekében családi kapcsolat létesítése.³⁶ Szerződéssel keletkezik, és amennyiben kiskorú örökbefogadására irányul, az örökbefogadó a kiskorú törvényes képviselőjével köti meg a szerződést, amelyet a gyámhatóságnak jóvá kell hagynia. Az örökbefogadási szerződésnek tartalmaznia kell azokat a jogokat és kötelezettségeket, amelyek átszállnak az örökbefogadó részéről az örökbefogadottra, az örökbefogadott törvényes képviselőjéről pedig az örökbefogadóra (lehetett rendelkezni az atyai hatalom átszállásáról, a név átruházásáról, a vér szerinti szülői érintkezési jogáról, az örökbefogadott öröklési jogát ugyanakkor nem lehetett kizárni).

A rokonok tartási kötelezettségét követően (amely tekintetében jelentősége van a szülők – anya és apa – közötti, s hasonlóképpen a törvényes és törvénytelen gyermek közötti különbségeknek) kerül tárgyalásra a szülő és gyermeke közötti jogviszony. A szülői jogok és köteleességek körében az apának atyai hatalma van – vagyionkezelés, törvényes képviselő, gyámnevezés és gyámságból való kizárás –, míg

³⁰ ALMÁSI (1940b): i. m. 266.

³¹ ALMÁSI (1940b): i. m. 269.

³² ALMÁSI (1940b): i. m. 274. A közszerzeményi követelés ugyanakkor számos társadalmi csoportot nem érintett meg.

³³ ALMÁSI (1940b): i. m. 283.

³⁴ ALMÁSI (1940b): i. m. 286.

³⁵ CSORNA KÁLMÁN: Rokonság. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog. 2. Családi jog*. Grill, Budapest, 1940. 300.

³⁶ CSORNA: i. m. 306.

az anyának ilyen jogai nincsenek: csak természetes és törvényes gyámja lehet saját gyermekének.³⁷ A gyermek gondozása és nevelése körében mindkét szülő rendelkezett szülői joggal. Ez a szülői jog akkor juthatott nagyobb jelentőséghez, ha a szülők házasságát felbontották. Ehelyütt van jelentősége a gyermekvédelmi jogszabályoknak, így az atyai hatalom vagy szülői jog „elvonásának” vagy korlátozásának.³⁸

A gyámsággal kapcsolatos jogszabályok a családjogi rendelkezések utolsó részét képezik, és eszerint mindazok a kiskorúak gyámság alatt állnak, akik nem állnak atyai hatalom alatt.³⁹ Mind a gyámsággal, mind a gyámi pozícióval, jogokkal és köteleességekkel, mind pedig a gyámsággal és gondnoksággal kapcsolatos közös szabályokkal összefüggő rendelkezések a családjogi joganyag meghatározó részét képezik.

3.3. Az önálló családjogi törvény – kiemelve a magánjogból/polgári jogból?

Ami a magánjogi kodifikációt illeti, 1945 után az ország a korábbtól eltérő pályára állt, és ez természetesen a jogalkotásra, így a családjogi jogfejlődésre is rányomta a bélyegét. 1945-ben és 1946-ban miniszterelnöki rendeletek, valamint a házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvénycikk szabályoztak alapvető és a jogegyenlőséget szolgáló kérdéseket: a házasságon kívül született gyermekek helyzetét lényegében egyenlővé tették a törvényes gyermekekével, és megszüntették a házassági vagyoni jogi rendszerek rendi hovatartozás alapján való megkülönböztetését. Nagy jelentőséget tulajdonít a személyi és családjog terén 1945-ben és 1946-ban megvalósított változásoknak EÖRSI GYULA is, utalva a háború okozta helyzetek megoldásának szükségességére.⁴⁰

Ezután meglehetősen gyorsan megalkották, majd elfogadták az új családjogi törvényt, vagy ahogy helyenként említésre kerül: a családjogi kódexet. A családjog önállósága szovjet mintára valósult meg, és e tekintetben nem a klasszikus közjog-magánjog kérdésben kellett állást foglalni. A családi viszonyokat viszonylag gyorsan szabályozni kellett, HARMATHY ATTILA a házasság felbontása új rendszere kialakításának szükségességére, a házasságon kívül született gyermekek jogi helyzetének rendezésére és a családhoz tartozó személyek körének szűkítésére

³⁷ CSORNA: i. m. 335.

³⁸ CSORNA: i. m. 367.

³⁹ SZOKOLAY LEÓ: Gyámság és gondnokság. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog. 2. Családi jog*. Grill, Budapest, 1940. 373.

⁴⁰ EÖRSI GYULA: A magyar jog fejlődésének elvi kérdései népi demokráciánk első tíz évében. *Jogtudományi Közlöny*, 1955. (6), 321–344., 325.

helyezte a hangsúlyt, kiemelve azt is, hogy a családi viszonyok újbóli és egységes szabályozása sürgetően szükségessé vált.⁴¹

A törvény tervezete 1951 januárjában a „Személyi – családjogi törvény” címet viselte, de később már csak családjogi törvényjavaslatról volt szó:⁴² a családjogi törvényjavaslat az MDP Központi Vezetőségének Adminisztratív Osztálya és az Igazságügyminisztérium javaslataként került az MDP KV Titkárságának 1952. február 6-i ülésén előterjesztésre.⁴³ A jogszabály gyorsan született meg és került elfogadásra. Ugyanakkor a közjog–magánjog dichotómia összefüggésrendszerében nem vizsgálták, hiszen más szempontok diktálták mind azt, hogy megalkotásra kerüljön, mind annak gyorsaságát. Ilyen szempontként merült fel egyrészt az, hogy jogágakra tagozódott szovjet szocialista jog egyik jogága az önállósult családjog,⁴⁴ másrészt – ezzel szoros összefüggésben – az is, hogy a „minden-áru-szemlélet” elvetése indokolta a családjogot önálló jogági jellegét.⁴⁵ Igaz, VILÁGHY MIKLÓS is felveti, hogy a „családjogi törvénykönyv” nem alakíthatta át teljesen a családok vagyoni viszonyait.⁴⁶ A családjog és a polgári jog elhatárolásának fő oka az ötvenes években – ahogyan ezt WEISS EMILIA számos alkalommal hangsúlyozza – az, hogy a polgári jog vagyoni viszonyokat rendez, a családjog pedig elsődlegesen személyi viszonyokat szabályoz, és csak ahhoz kapcsolódóan rendez vagyoni viszonyokat.⁴⁷

Első családjogi törvényünk, a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) közlönyállapotában az egyes részterületeket az addigra egyébként a hazai családjog megszokottnak tekinthető sorrendjében tárgyalja: a legjelentősebb változás a nők egyenjogúságának biztosítása, a gyermekek teljes egyenlőségének garantálása attól függetlenül, hogy házasságból származnak-e,

⁴¹ HARMATHY ATTILA: A Polgári Törvénykönyv és a jogrendszer változása. In: GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA – MENYHÁRD ATTILA (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv első öt éve*. Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2019. 12.

⁴² GYEKICZKY TAMÁS: Családjogi perek és a politikai jogalkotás. In: GYEKICZKY TAMÁS (szerk.): *Ami a múltból elkísér. A családjogi törvény ötven éve*. Gondolat, Budapest, 2005. 76.

⁴³ T. VARGA GYÖRGY: *Az MDP központi vezetősége, politikai bizottsága és titkársága üléseinek napirendi jegyzékei I. kötet: 1948–1953*. Budapest, 2005. (A Magyar Országos Levéltár segédletei, 18.) Az MDP KV Titkársága üléseinek napirendi jegyzéke.

⁴⁴ VEREBICS JÁNOS: A szovjet polgári jog és hatása az alakulóban lévő magyar civilisztikára, 1948–1951. *Állam- és Jogtudomány*, 2017. (3), 45–72., 55.

⁴⁵ MÁDL: i. m. 32.

⁴⁶ „Bár kétségtelen, hogy a fordulat éve után hozzáláttunk alapvető törvénykönyveink megalkotásához, ezt a feladatot csak lassan, vontatottan, hiányosan végeztük. Voltaképpen nem tűztük magunk elé azt a feladatot, hogy jogrendszerünk egészét egy-két éven belül újjáalkossuk. A törvénykönyvek megalkotását valahogyan szükséges rossznak tekintettük, amivel foglalkozni kell ugyan, de csak annyira, amennyire ez elkerülhetetlen, mert elvonja a figyelmet a fontosabbnak tekintett feladatoktól.” VILÁGHY MIKLÓS: Az új szakasz és a törvényalkotás elvi kérdései. *Az MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei*, 1954. (1–4), 215–248., 229–230.

⁴⁷ WEISS: i. m. 47.

valamint a házassági vagyoni rendszer új alapokra helyezése. A házastársi vagyoni közösség bevezetése mellett attól eltérni házassági vagyoni szerződéssel nem lehetett.

A mindössze 112 paragrafusból álló jogforrás a házasság intézményének rendezésének körében szabályozta a részben szintén új alapokra helyezett bontást és ehelyütt a házastársi tartást is. A rövidre fogott házassági vagyoni rendelkezéseket követték a rokonság szabályai, ebben a körben az örökbefogadással együtt, amely utóbbinak célja a családi kapcsolat megteremtése. A rokonságot követően helyezkednek el a szülői felügyelet szabályai, részletes vagyoni kezelési és törvényes képviselési rendelkezésekkel; a gyermekelhelyezés a XIX. század végi rendelkezésekhez kötődve egy bekezdést kapott. Az ún. érintkezés (amelyből majd később kifejlődik a kapcsolattartás) itt még nem szabályozott, annál részletesebb a gyám-ság intézményének taglalása.

Az ötvenes évek elején, a polgári jogi kodifikáció éve alatt nem kérdőjeleződik (nem is kérdőjeleződhet) meg a családjog önállósága. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának ülésén 1954-ben megvitatásra került VILÁGHY „A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének rendszeréről” szóló írása.⁴⁸ NIZSALOVSZKY hozzászólása a családjogi szabályozás szempontjából a tanulmány történeti (első-sorban pandektajogi) részét érinti, de röviden az akkori családjogi viszonyokat is említi. Ahogyan a felszólalás megjegyzi: „...míg Világhy Miklós a munkáját néhány rövid hét alatt készítette el, addig én erre a hozzászólásomra kerekén 32 évig készültem, mert éppen 1922. januárjában ült össze a magán[j]ogi törvénykönyvet előkészítő bizottság, amelynek fiatal tagjaként éppen azt a feladatot töltöttem be, hogy történeti előzményeket és a rendszer kérdéseit tanulmányoztam”. A családjog rendszerbeli elhelyezkedésével kapcsolatban arra utal, hogy SAVIGNY – valójában – elhatárolja a „tisztá családjogot” és az „alkalmazott családjogot”, s e két különálló szabályösszességet a kódex más-más fejezeteiben szükséges tárgyalni: míg a tisztá családjogot az egyes jogviszonyok élén, addig a családi jogviszonyokhoz kapcsolódó vagyoni viszonyokra vonatkozó rendelkezéseket a dologi jog és a kötelmi jog után.⁴⁹ A 1920-as évek szovjet polgári jogi szabályozásával kapcsolatban kiemeli, hogy önmagában a családjog abból való kihagyása még nem jelentette annak önálló jogággá válását, tekintve, hogy ahhoz a szocialista gazdaság magasabb fejlődési foka szükséges.⁵⁰

⁴⁸ VILÁGHY MIKLÓS: A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének rendszeréről. *Jogtudományi Közlöny*, 1955. (8), 457–487.

⁴⁹ Jegyzőkönyv a Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának 1954. évi január hó 30-án tartott V. rendes /e tanévi 5./ üléséről. Tárgysorozat: Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének rendszere. 855-14/2-1954.d.sz. 5.

⁵⁰ Uo. 7.

3.4. Az új Ptk. kodifikációja

Az új Ptk. kapcsán a fentieket elemző cikkében foglalta össze WEISS azt, hogy miért tekinti indokoltnak a családjog önállóságának megtartását (függetlenül attól, hogy az az elkülönítő ismérv, miszerint a családjog nem elsősorban vagyoni viszonyokat szabályoz, a rendszerváltozás után már nem állt fenn).⁵¹ VÉKÁS LAJOS a Kodifikációs Bizottság elnökeként számos alkalommal rögzítette: a családjogi rendelkezéseknek a Ptk. korpuszába illesztése összhangban áll a kodifikáció előnyeivel, így egyebek között az áttekinthető megoldások kialakíthatóságával.⁵² Ennek kapcsán utal arra is, hogy a Családjogi Könyv önálló alapelveket fogalmazott meg.

4. Megismételve a már feltett kérdést: a magánjog része-e a családjog?

A fenti áttekintés alapján a válasz erre azzal a kitételrel igenlő, hogy már évtizedekkel korábban is rámutattak arra, hogy a családjognak több nem magánjogias vetülete van. KOLOSVÁRY számos családjogi kérdés közigazgatási jogi jellemzőjét emelte ki, KISS MÓR a régi magyar magánjog keretei között a családjogi szabályok sajátos jellegét, SZLADITS a szakjogági jellegét, VILLÁNYI pedig azon az állásponton van, amelyen évekkel később – igaz, a jogrendszer más politikai, társadalmi háttere előtt – NIZSALOVSKY: a családjogi rendelkezések céljának van jelentősége, és nem azok „besorolásának”.

A hatályos polgári jogi szabályozással újfajta nyugvópontra került a kérdés, a családjog a polgári jog részeként nyert szabályozást, ugyanakkor a családjogi „magrendelkezéseket” számos területen, széles körben, nagyon részletesen kiegészítik a gyermekvédelmi, gyermekjóléti, gyermekjogias és gyámügyi rendelkezések. Például szolgálnak erre a következőkben azok a gyermekjogok és szülői kötelezettségek, amelyek lényegében kiegészítik a polgári jogi (családjogi) szabályokat.

⁵¹ Weiss Emilia részletezi a Ptk. kodifikálásának hajnalán lezajlott azon vitát, amely néhány tanulmány hasábjain éppen azzal kapcsolatban zajlott le, hogy az újrakodifikálásra kerülő polgári jogi kódexnek a családjog részét képezze-e. Megjegyzést érdemel, hogy azon döntést követően, hogy a családjog a készülő Polgári Törvénykönyv részét fogja képezni, Weiss Emilia fáradhatatlan odaadással járult hozzá a családjogi szabályozás kialakításához. Jelen írásnak nem része a családjogi megközelítés, de Weiss Emilia valamennyi kodifikációs tanulmányát lásd: SZEIBERT ORSOLYA (szerk.): *Weiss Emilia családjogi és öröklési jogi kodifikációs tanulmányai*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017. 13–235. A családjogi rendelkezések alakulásáról a kodifikációs folyamatban lásd: SZEIBERT ORSOLYA: A Családjogi Könyv rendelkezéseinek formálódása a Polgári Törvénykönyv kodifikációja folyamán. In: VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Fejezetek a Polgári Törvénykönyv keletkezéstörténetéből*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018. 141–188.

⁵² VÉKÁS LAJOS: Az új Polgári Törvénykönyvről. *Jogtudományi Közöny*, 2013. (5), 225–242., 229–230.

Mindez természetesen azzal a ténnyel is elszakíthatatlan kapcsolatban áll, hogy a gyermekjogok lényegesen jobban előtérbe kerültek a családjogi jogalkalmazásban is (utóbbi terület olyan nagy súlyú és napjainkra nagy feldolgozottságú, hogy jelen keretek között csak a tényre szorítkozom).

5. Családjog és a gyermek védelme

5.1. *A gyermek és a Ptk. Családjogi Könyvének alapelvei*

A családjog jelenlegi hazai elhelyezése a hagyományos megoldást követi, eltérve attól, amit a szocialista családjogi felfogás megkívánt. Természetesen a 2000-es évek elején is volt jelentősége a gyermek védelmének, éppen nem sokkal azt megelőzően, 1997-ben fogadták el a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényt (a továbbiakban: Gyvt.), amely napjainkban is hatályos. A 2000-es évek első negyedszázada után, 2025-ben a gyermekek védelme – gondolva nemcsak a szűk értelemben vett gyermekvédelemre, hanem a gyermekek széles értelemben vett védelmére (ennek kifejtése alább részletesebben következik) – lényegesen hangsúlyosabbá vált. Nagyobb jelentősége lett a gyermekjogoknak, többet beszélünk azokról, és hangsúlyosabban jelennek meg a jogi, valamint a jogon túli tudományos és ismeretterjesztő diskurzusokban. A Gyermek jogairól szóló New York-ban elfogadott 1989. évi egyezmény mindkét jogforrást befolyásolta, úgy a Gyvt.-t az ezredfordulót alig megelőzően, mint a Ptk.-t, melynek kodifikációja lényegében még az ezredforduló előtt megkezdődött.

A családjogi rendelkezéseket tartalmazó Negyedik Könyv élén álló speciális alapelvek közül több is van, amely a gyermeket előtérbe helyezi – kérdés természetesen, hogy ezek miként érvényesülnek. A Ptk. 4:1. § (1) pontjában a jogalkotó nemcsak a házasságot, hanem a családot is védelemben részesíti, s annak mindenképpen része a gyermek is. A 4:4. § az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmének figyelembevételét rögzíti alapelveként, s a gyermek gyengébb félnek minősül sérülékenysége miatt.

Kizárólag a gyermekekről rendelkezik a 4:2. §, amelynek címe alapvetően általános: a gyermek érdekének védelméről szól. Ezen alapelv szerint a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek a családjogi jogviszonyokban. Ezt nem tartom azonosnak a gyermek legfőbb érdekének (legfőbb érdekeinek) elsődlegessége követelményével, de ettől függetlenül is kérdés lehet az, hogy mit jelent a gyermek érdekének és jogainak fokozott védelme azokban a helyzetekben, amelyeket a Negyedik Könyv szabályoz, és miként is valósul ez meg ténylegesen? Éppen a 4:2. § az, amely átvezet egy klasszikus, szűk értelemben vett gyermekvédelmi

tematikához, a gyermek családból való kiemeléséhez, amelyet egyebekben napjainkban nem a családjog szabályoz. Az alapelv kiemelten a gyermeknek azt a jogát védi, hogy saját családjában nevelkedjen, illetve, ha nem ott nevelkedik, azon jogát, hogy családi kapcsolatait fenntarthassa. További gyermekjogok alapvető szinten nem kerülnek meghatározásra.

5.2. A családjog és a gyermekvédelem kapcsolata

Nem szűkölködik azonban gyermekjogokban a Gyvt., komoly és évről évre bővülő katalógust tartalmaz a gyermekek jogairól, nevelkedjenek a gyermekek (saját) családjukban, vagy attól megfosztottan. Milyen kár, hogy ezek a gyermekjogok csak írott malasztként léteznek, mert ítélkezési gyakorlatuk lényegében nincs! Lehet arra hivatkozni (természetesen), hogy a Gyermekjogi egyezmény az azt a magyar jogrendszer részévé emelő 1991. évi LXIV. törvény révén a hazai jog része, és – legalábbis időnként – felhívják a bírósági ítéletek a Gyermekjogi egyezmény egyes passzusait, ámde továbbra is „rejtély”, hogy miért nem élnek a Gyvt.-ben biztosított gyermekjogok, miért nem váltak élő joggá?

Fel lehetne vetni, hogy a Gyvt. „csak” a gyermekvédelem hatókörébe tartozó gyermekekre vonatkozik, de valójában valamennyi gyermek a gyermekvédelem hatókörébe tartozik. A magyar jogi (és nem jogi) gondolkodásban kialakult az a jól érzékelhető megkülönböztetés, hogy azok a gyermekek vannak a gyermekvédelem gondoskodásában, akiket kiemelték a családjukból, vagy egyéb oknál fogva – például, mert elhaltak a szüleik és nincs olyan személy, aki saját háztartásban gyámként gondozná őket – nevelkednek nevelőszülőknél, vagy gyermekotthonban. Eszerint azokra a gyermekekre, akik saját családjukban nevelkednek, nem terjedne ki a gyermekvédelem... De ez nyilvánvalóan nincs így.

Az az ernyő, amely a „gyermekvédelmet” jelenti, minden gyermekre kiterjed – ez valójában egyik lényeges karakterjegye. A gyermekvédelem – ebben a tág értelemben – ott „lebeg” minden gyermek felett, mert így lehet segítséget nyújtani ahhoz, hogy a gyermek jogai és érdekei valóban érvényesülhessenek, a szülők kötelezettségeiket teljesíthessék, és megelőzhessék azt, hogy a gyermekek veszélyeztetetteké váljanak a családjukban. A gyermekvédelemnek egy következő szintjét jelenti a veszélyeztetés megszüntetése és különösen a helyettesítő védelem biztosítása (amennyiben a gyermeket családjából kiemelik). Egymásra épülnek a gyermekjóléti alapellátás, valamint a gyermekvédelmi szakellátás szintje és ezekkel összefüggésben a hatósági intézkedések.

A gyermekjogokat a Gyvt. attól függetlenül tartalmazza, hogy a gyermek családjában él-e, vagy sem. Ugyanakkor vannak olyan gyermekjogok, amelyek éppen

a családjukban élő gyermekek esetében értelmezhetők elsősorban. Ez összhangban áll azzal a ténnyel, hogy a Gyvt. szülői kötelezettségeket is tartalmaz, s ezek közül is számos szülői kötelezettség nem (vagy nem elsősorban) azokra a szülőkre vonatkozik, akiknek gyermekét a legsúlyosabb gyermekvédelmi hatósági intézkedés alkalmazásával nevelésbe vették, hanem azokra, akik gyermeküket saját családjukban nevelik.

6. Gyermekek jogok és szülői köteleességek a széles értelemben vett gyermekvédelemben a „saját családban való felnövekedéshez” fűződő családjogi alapelv kapcsán

A Gyvt. koherens rendszert mutat fel a gyermekjogok és szülői, valamint állami kötelezettségek összefüggésrendszerében azon családokra is értelmezhetően, akik saját háztartásukban nevelik (saját) gyermeküket. Ezzel összefüggésben – természetesen – nem feltétlenül egyszerű annak értelmezése, hogy mit érthetünk „saját családjában” nevelkedő gyermekek, több oknál fogva sem. Gondolhatunk arra, hogy együttélő szülők nevelik gyermeküket, aki valóban tőlük származik, és jogilag is szülői státuszban vannak. Az, ha a szülők felbontják a házasságukat, vagy az élettársi kapcsolatban élő szülők megszüntetik az élettársi kapcsolatukat, vagy ettől függetlenül a szülők egymástól külön költöznek, a gyermeknek továbbra is mindkét szülő „saját családja” lesz. A mostohagyermek vagy nevelt gyermek családja is „saját családja” lesz. További kérdés, hogy mi a helyzet akkor, ha a gyermek ivarsejt-adományozással, asszisztált humánreprodukciós beavatkozás eredményeként született – a hazai jog szerint a jogi értelemben vett szülei fogják saját családját képezni (de saját családja lehet az is, akitől az ivarsejt származik, amennyiben ismert személy – nem a hazai ivarsejt-adományozási viszonyokban és szabályokban gondolkodva). Előállhat olyan helyzet, amikor a gyermek tekintetében az őt nevelő férfi apai jogállásba kerül, de a gyermek nem tőle származik – ez is saját családot eredményezhet. Idegen gyermek örökbefogadásával is család keletkezik – ez esetben egy vér szerinti és egy örökbefogadói család alakul ki, amelyek „egymásba is érhetnek”, ha a gyermeket egyik szülője új házastársa fogadja örökbe.

A fenti, nem is befejezett gondolatmenettől függetlenül a saját családban nevelkedés rendszere a gyermek érdekében akként épül fel, hogy a szülőknek vannak kötelezettségeik, ezek mellett jogaik, s mindkettő teljesítésében, illetve gyakorlásában segítséget nyújtanak az állam szervei, erre hivatott személyei. Ez utóbbiak segítségnyújtása, mely a szülői igénybevétel önkéntességével indul, átfut szükség esetén, részletes szabályoknak alárendelten kényszerintézkedésekbe – amennyiben éppen utóbbiak szolgálják a gyermek érdekét.

Azzal összhangban, hogy a családjogi szabályok kitérnek a gyermek családban való nevelkedéssel összefüggő jogaira, érdemes megvizsgálni, hogy melyek azok a szülői kötelezettségek és gyermeki jogok, amelyek – bár a Gyvt.-ban szabályozottak, de – éppen a „hagyományos” családjogi viszonyokban (vagy ott is kiemelten) értelmezhetők, azaz akkor, amikor a gyermek „saját családjában” nevelkedik. Noha „gyermekvédelmi” gyermeki jogok és szülői kötelezettségek ezek, valójában legalább ennyire családjogi jellegűek.

A gyermeki jogok oldalán számos jog olyan, amelyet az államnak, az állam szerveinek kell a gyermek számára biztosítania, ezek értelemszerűen a közjog hatókörébe tartozó kötelezettségek, amelyek gyermeki jogként kerültek megfogalmazásra. Példa erre a Gyvt. 6. §-ának (1) és (2) bekezdése, amelyek a gyermeki jogok sorában első helyen szólnak arról, hogy a gyermeknek joga van a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez, mint ahogyan ahhoz is, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez. Mindezek értelmezhetők a szülők kötelezettségeiként is, de elsősorban mégis sokrétű állami feladat áll mögöttük.

Az alábbiakban néhány olyan gyermeki jogot emelek ki, amelyekkel szemben elsősorban vagy kiemelten a szülők mutatkoznak kötelezetteknek, és amelyeket a családjogi rendelkezések nem említenek (a gyermek kapcsolattartáshoz fűződő joga szerepel a Gyvt.-ben, de szerepel – igaz, más hangsúlyokkal – a Ptk. Negyedik Könyvében is, s a szülői felügyelet gyakorlása körében tartalmaz a Ptk. néhány követelményt).

Ebbe a körbe tartozik a Gyvt. 6. §-ának (4) bekezdése, amely szerint a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön; ugyanezen jogszabályhely (5) bekezdése, amelynek megfelelően a gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással, így fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez, és nem vethető alá kínzásnak, testi fenyegetésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak. 2025-öt írunk jelen tanulmány írása idején: a zero tolerancia elve húsz éve, 2005 januárjában lépett hatályba.

2024. július elsejétől hatályos a szülőkre terhelő 6. § (7) bekezdés, amely kimondja, hogy a gyermeknek joga van ahhoz, hogy tudatos és felelősségteljes internet-, valamint médiahasználatot biztosító nevelésben, oktatásban és képzésben részesüljön, amely tartalmazza a zaklatás internetes formáival szembeni hatékony

fellépést is. (A nevelés fordulatból is világosan következik az, hogy ennek a családban, a szülők részéről is meg kell valósulnia.)

Bár a családjogi rendelkezések is szólnak a szülők gyermek meghallgatásával kapcsolatos kötelezettségéről, a Gyvt.-ben ez gyermeki jogként és pontosabban jelenik meg: a 8. § (1) bekezdése értelmében a gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, valamint ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá ahhoz, hogy a személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák, és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék. Utóbbi kötelezettségek nyilvánvalóan elsősorban a szülőket terhelhetik.

Noha az alábbiak elsősorban nem feltétlenül a szülőkkel szemben érvényesíthető gyermeki jogok, de hadd álljon itt, hogy milyen különleges, előremutató és a gyakorlatban aligha érvényesülő jogokkal folytatódik a 8. cikk. A gyermeknek joga van ahhoz, hogy az őt érintő ügyekben a Gyvt.-ben meghatározott fórumoknál panasszal éljen, valamint ahhoz, hogy alapvető jogai megsértése esetén bíróságnál és törvényben meghatározott más szerveknél eljárást kezdeményezzen.

Ami a családjogilag és kifejezetten a gyermekkel szemben értelmezhető szülői kötelezettségeket illeti, a 12. cikk egyértelműen családjogi kötelezettségeket tartalmaz: az (1) bekezdés szerint a gyermek szülője jogosult és köteles arra, hogy gyermekét családban gondozza, nevelje és a gyermeke testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételeket, így különösen a lakhatást, étkezést, ruházattal való ellátást, valamint az oktatásához és az egészségügyi ellátásához való hozzájutást biztosítsa. Noha a Negyedik Könyv is tartalmaz hasonló rendelkezést részben a szülői felügyelet, részben a gyermektartás körében, a Gyvt. követelménye némiképp teljesebb, habár szintén nem kimerítő – hiányzik egyebek között (például) a gyermeknek a játékhoz, játszáshoz való jogának érvényesítéséhez szükséges eszközök biztosításának igen fontos kötelezettsége.

A törvényes képviselő kötelezettsége (és joga) megjelenik a Gyvt.-ben (bár sokkal részletesebben tartalmazzák az erre vonatkozó követelményeket a családjogi rendelkezések), de nem olvashatók a családjogi szabályokban a következő – alapvető – szülői kötelezettségek: a gyermekkel való együttműködés, a gyermek emberi méltóságának tiszteletben tartása (visszaulva a zéró tolerancia elvére), a gyermek tájékoztatása az őt érintő kérdésekről és véleményének figyelembevétele (általános szabályként), az, hogy a gyermeknek iránymutatást, tanácsot és segítséget nyújtson jogai gyakorlásához, a gyermek jogainak érvényesítése érdekében a szükséges intézkedéseket tegye, és a gyermeke ellátásában közreműködő személyekkel és szervekkel, valamint hatóságokkal együttműködjön [12. § (4) bekezdés].

7. Zárás

Visszaulva a tanulmány első részében és annak rövid összegzésében foglaltakra, a családjog kapcsán megállapíthatjuk, hogy a magyar jogi – és különösen magánjogi, valamint polgári jogi – gondolkodás a családjogi rendelkezéseket olyanként kezelte, amelyek nem tisztán magánjogiak, hanem erős közjogi kötődéssel rendelkeznek. Az idő előrehaladásával ez a gondolat fokozottan jelentkezett, még azt megelőzően, hogy megindultak volna az 1950-es évek legelején az önálló családjogi jogalkotás irányába tartó lépések. A fentiek miatt nem tartom a hazai gondolkodástól idegennek, hogy a Gyvt.-ben foglalt azon gyermeki jogok, amelyek kifejezetten a családban érvényesülhetnek és kötelezettjük elsősorban a szülő, a hazai jogalkalmazásban is életre keljenek.

Felhasznált irodalom

- ALMÁSI ANTAL – KISS MÓR – KOLOSVÁRY SÁNDOR – SZLADITS KÁROLY (szerk.): Általános rész. In: FODOR ÁRMIN (szerk.): *Magyar magánjog*. Singer és Wolfner, Budapest, 1899–1905.
- ALMÁSI ANTAL: A jogok védelme. In: FODOR ÁRMIN (szerk.): *Magyar magánjog*. Singer és Wolfner, Budapest, 1899–1905.
- ALMÁSI ANTAL: Bevezetés. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog. 2. Családi jog*. Grill, Budapest, 1940. [ALMÁSI (1940a)]
- ALMÁSI ANTAL: Házassági jog. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog. 2. Családi jog*. Grill, Budapest, 1940. [ALMÁSI (1940b)]
- BENKE JÓZSEF: *A magyar magánjog alapvetése*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék, Pécs, 2020.
- CSORNA KÁLMÁN: Rokonság. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog. 2. Családi jog*. Grill, Budapest, 1940.
- EÖRSI GYULA: A magyar jog fejlődésének elvi kérdései népi demokráciánk első tíz évében. *Jogtudományi Közlöny*, 1955. (6), 321–344.
- FAZEKAS JUDIT: Történeti áttekintés a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. és 2013. évi V. törvények kodifikációjáról. In: KESERŰ BARNA ARNOLD – KÓHIDI ÁKOS (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest – Győr, 2015. 121–136.
- FÖLDI ANDRÁS – JAKAB ANDRÁS: Magánjog. In: JAKAB ANDRÁS – KÖNCZÖL MIKLÓS – MENYHÁRD ATTILA – SÜLYOK GÁBOR (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (A magánjog általános része rovat, rovatszerkesztő: Földi András), <http://ijoten.hu/szocikk/maganjog> (2024)
- GYEKICZKY TAMÁS: Családjogi perek és a politikai jogalkotás. In: GYEKICZKY TAMÁS (szerk.): *Ami a múltból elkísér. A családjogi törvény ötven éve*. Gondolat, Budapest, 2005.

- HARMATHY ATTILA: A Polgári Törvénykönyv és a jogrendszer változása. In: GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA – MENYHÁRD ATTILA (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv első öt éve*. Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2019.
- JAKAB ANDRÁS: Közjog, magánjog, polgári jog – A dogmatikatörténet próteusza és az új Ptk. tervezete. *Állam- és Jogtudomány*, 2007. (1), 3–27.
- KECSKÉS LÁSZLÓ: *A civilizisztika és a civilizisztikai gondolkodás rétegei*. Székfoglaló előadások a Magyar Tudományos Akadémián. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2014.
- KISS MÓR: Az alanyi jog. In: FODOR ÁRMIN (szerk.): *Magyar magánjog*. Singer és Wolfner, Budapest, 1899–1905.
- KOLOSVÁRY BÁLINT: Családvédelem a magánjogban. Első rész. *Magyar Közigazgatás*, 1941. (47), 385–388.
- KOLOSVÁRY BÁLINT: Családvédelem a magánjogban. Második rész. *Magyar Közigazgatás*, 1942. (2), 9–11.
- MÁDL FERENC: Magyarország első Polgári Törvénykönyve – az 1959. évi IV. törvény – a polgári jogi kodifikáció történetének tükrében. *Az MTA Társadalmi-Történeti Tudományos Osztályának Közleményei*, 1960. (1–2), 3–88.
- MENYHÁRD ATTILA: Közjog és magánjog határaitól. In: FALUDI GÁBOR (szerk.): *Liber amicorum – ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2008. 297–309.
- NIZSALOVSZKY ENDRE: A családpolitika jogalkotási eszközei. *Gazdaság- és Jogtudomány. A Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának közleményei*, 1973. (3–4), 305–357.
- NOCHTA TIBOR: A magánjog és a közjog viszonyáról az új Ptk. alapján is. *Jogtudományi Közlöny*, 2016. (10), 481–490.
- SZEIBERT ORSOLYA (szerk.): *Weiss Emilia családjogi és öröklési jogi kodifikációs tanulmányai*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017.
- SZEIBERT ORSOLYA: A Családjogi Könyv rendelkezéseinek formálódása a Polgári Törvénykönyv kodifikációja folyamán. In: VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Fejezetek a Polgári Törvénykönyv keletkezés-történetéből*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018. 141–188.
- SZLADITS KÁROLY: A magánjog fogalma, fejlődése és tudománya. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog. 1. Általános rész, személyi jog*. Grill, Budapest, 1938.
- SZOKOLAY LEÓ: Gyámság és gondnokság. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog. 2. Családi jog*. Grill, Budapest, 1940.
- T. VARGA GYÖRGY: *Az MDP központi vezetősége, politikai bizottsága és titkársága üléseinek napirendi jegyzékei I. kötet: 1948–1953*. Budapest, 2005. (A Magyar Országos Levéltár segédletei, 18.)
- VERESS EMÖD: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció történetéből*. Sapientia Forum Iuris, Kolozsvár, 2022.
- VÉKÁS LAJOS: Az új Polgári Törvénykönyvről. *Jogtudományi Közlöny*, 2013. (5), 225–242.
- VÉKÁS LAJOS: Magánjogi kodifikáció. *Jogtudományi Közlöny*, 2008. (7), 449–456.

- VÉKÁS LAJOS: Adalékok a Polgári Törvénykönyv történeti és összehasonlító jogi értékeléséhez. In: KESERŰ BARNA ARNOLD – KŐHIDI ÁKOS (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére*. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest – Győr, 2015. 564–574.
- VÉKÁS LAJOS: Szladits Károly és magánjogi iskolája. *Jogtudományi Közlöny*, 2018. (2), 72–77.
- VÉKÁS LAJOS: *Parerga – Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. HVG-ORAC, Budapest, 2008.
- VÉKÁS LAJOS: Történeti visszapillantás a magyar magánjog kodifikációjára. *Jogtudományi Közlöny*, 2011. (5), 261–268.
- VEREBICS JÁNOS: A szovjet polgári jog és hatása az alakulóban lévő magyar civilisztikára, 1948–1951. *Állam- és Jogtudomány*, 2017. (3), 45–72.
- VILÁGHY MIKLÓS: A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének rendszeréről. *Jogtudományi Közlöny*, 1955. (8), 457–487.
- VILÁGHY MIKLÓS: Az új szakasz és a törvényalkotás elvi kérdései. *Az MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei*, 1954. (1–4), 215–248.
- VILLÁNYI LÁSZLÓ: *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Grill, Budapest, 1941.
- WEISS EMILIA: Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000. (2), 4–13.
- ZSÖGÖD BENŐ: A családjogot tárgyzó némely intézkedésekről szóló T.-Terv. és indokolása. In: *Magánjogi tanulmányok. Tervezetek és kisebb dolgozatok*. Politzer Zsigmond és fia, Budapest, 1901.

Abstract

PRIVATE AND PUBLIC FAMILY LAW – 150 YEARS OF FAMILY LAW TRADITIONS AND FAMILY LAW REQUIREMENTS FOR PROTECTION OF CHILDREN

This study deals with family law, which is on the border between private law and public law, in the light of two sub-topics. The first one to be processed aims to answer the question of how Hungarian legal science has viewed the status of family law over the last 150 years. This examination briefly touches on the context and framework of public law, private law, and civil law from the perspective of family law, and then on where family law can be placed in the light of Hungarian family law legislation and civil law codifications. Over the past century and a half, the characteristics of the family law provisions of a given period have changed several times, so the study briefly addresses this in some places in the text. Based on the very rich Hungarian civil law codification literature, the study deals with the family law legislation of the

turn of the 19th and 20th centuries, the private law codification efforts, and then the 1952 Hungarian Family Law Code. In connection with the codification of the Hungarian Civil Code of 2013, the study – moving on to the second topic – reviews the family law principles of the Fourth Book from a child rights perspective, and draws attention to the fact that the Child Protection Act of 1997 contains numerous children's rights and parental obligations that are not included in family law provisions, but have direct family law significance. Family law legislation and Hungarian professional attitude towards family law do not exclude the possibility of applying provisions having nature of (rather) public law – however, the rights of children and parental obligations of the Child Protection Act have not yet become living law – although these regulations were written almost thirty years ago.

Keywords: *family law; private law; public law; civil law; codification; legislation; legal history; traditions; principles; child protection; child rights; growing up in the child's own family*